

Asia: VN/25987/2023

Sosiaali- ja terveysministeriön lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi tartuntatautilaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Suomen Punainen Risti pitää tartuntatautilainsäädännön kokonaisuudistusta lähtökohtaisesti perusteltuna ja tarpeellisena. Koronapandemian kokemukset osoittivat, että lainsäädännön on kyettävä vastaamaan nopeasti muuttuviin tartuntatautilanteisiin, mutta samalla turvattava perus- ja ihmisoikeudet sekä väestön luottamus viranomaisiin ja terveydenhuoltojärjestelmään.

Punainen Risti korostaa, että tartuntatautilanteissa tukitoimet, rajoitustoimet ja viestintä muodostavat yhden kokonaisuuden tartuntatautilanteen hallitsemiseksi. Rajoitusten hyväksyttävyyden ja tehokkuuden riippuvat ratkaisevasti siitä, miten niissä huomioidaan inhimilliset, sosiaaliset, terveydelliset ja taloudelliset realiteetit ja vaikutukset.

Tämän lausunnon lisäksi viittaamme Suomen Punaisen Ristin Veripalvelun erikseen jättämään lausuntoon.

1. Haavoittuvuudet on huomioitava rajoitus- ja tukitoimia koskevassa päätöksenteossa

Esitysluonnoksessa tunnistetaan vaikutusarvioinnissa, että rajoitustoimet kohdistuvat eri tavoin eri ihmisiin ja voivat siten lisätä eriarvoisuutta. Tämä on tärkeä huomio. Itse tauti voi olla haitallisempi tietyille ryhmille, mutta toisaalta myös hoitoon ja rokotuksiin pääsy on käytännössä erilaista riippuen esimerkiksi elinolosuhteista, taloudellisesta asemasta tai kielitaidosta. Tapaamisiin ja liikkumiseen liittyvien rajoitustoimien vaikutukset kohdistuvat erityisesti henkilöihin, jotka elävät laitoksissa tai muissa suljetuissa ympäristöissä, joissa rajoitukset pannaan toimeen. Paikoissa, joissa tapahtuu vapaudenmenetystä ja perusoikeuksia on jo lähtökohtaisesti rajoitettu, rajoitustoimien vaikutukset voivat olla poikkeuksellisen vakavia. Työhön ja toimeentuloon kohdistuvat rajoitukset koskettavat

erityisesti henkilöitä, joilla ei ole taloudellista puskuria. Sosiaalisten kontaktien rajoittaminen vaikuttaa henkiseen kriisinkestävytyteen ja kohdistuu voimakkaimmin yksinäisiin ja yksin eläviin henkilöihin sekä niihin, joilla ei ole mahdollisuutta ylläpitää yhteyksiä digitaalisiin välinein.

Koska toimenpiteiden ja erityisesti rajoitusten vaikutukset ovat moninaisia, Punainen Risti katsoo, että haavoittuvuuksien huomiointi tulisi kytkeä selkeästi osaksi päätöksentekoa. Tämä koskee sekä yleisiä rajoituspäätöksiä että yksilöllisiä päätöksiä.

- Rajoituksista päätettäessä tulisi aina arvioida vaikutukset erityisen haavoittuvassa asemassa oleviin henkilöihin ja lisätä ne perusteluihin.
- Rajoituksista päätettäessä tulisi aina huomioida myös, millaisin keinoin rajoitusten kielteisiä vaikutuksia haavoittuvassa tilanteessa oleviin voidaan lieventää.
- Haavoittuvuusharkinta on välttämätöntä myös yksilöllisissä päätöksissä, joissa vaikutukset voivat olla henkilön elämäntilanteeseen nähden poikkeuksellisen raskaita.

Tartuntatautilaki mahdollistaa pitkälle meneviä oikeuksien rajoituksia. Tartuntatautilakiin olisi perusteltua sisällyttää tätä varten nimenomainen päätöksentekoa ohjaava säännös, jonka mukaan oikeuksia ei voida päätöksin rajoittaa enempää kuin kussakin tilanteessa ja tapauksessa on välttämätöntä ja suhteellista.

2. Rajoitustoiminnoilla ei saa estää yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen ja humanitaarisen toiminnan toteuttamista

Esitysluonnoksessa esitetty periaate, jonka mukaan rajoitustoimet eivät saa estää ihmisten välttämättömien palvelujen saatavuutta, on erittäin tärkeä ja kannatettava.

Punainen Risti kuitenkin katsoo, että säännöksen muotoilussa tai vähintään perusteluissa olisi kuvattava selkeästi, että rajoituksilla ei saa estää yhteiskunnan elintärkeitä toimintoja. Elintärkeät toiminnot mahdollistavat ihmisten välttämättömien palvelujen saannin ja yhteiskunnan kriisinkestävyden.

Tässä yhteydessä on välttämätöntä huomioida nimenomaisesti myös humanitaarinen toiminta. Humanitaaristen toimijoiden tehtävänä on edistää ihmisten selviytymistä myös vakavissa tartuntatautilanteissa ja muissa poikkeusoloissa. Punaisen Ristin tehtävänä on suojella elämää ja terveyttä sekä puolustaa ihmisarvoa ja ihmisoikeuksia kaikissa oloissa. Tämä tehtävä pohjautuu Suomea sitoviin kansainvälisiin sopimuksiin.

Punainen Risti osallistuu kriisitilanteessa yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen ylläpitämiseen monin tavoin: ruoka- ja välttämättömyystarvikkeiden järjestäminen, tarvittaessa kotiinkuljetuksin, psykososiaalisen tuen ja kriisiavun tarjoaminen, myös henkilöille, joilla ei ole sosiaalisia tukiverkostoja tai jotka ovat karanteenissa tai eristyksessä, haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden tukeminen arjessa ja palveluihin hakeutumisessa sekä viranomaisten ja sosiaali- ja terveydenhuollon tukeminen avustavissa tehtävissä. Lisäksi Suomen Punaisen Ristin Veripalvelulla on kriittinen rooli osana sosiaali- ja terveystaloutta.

Yllämainitun tehtävän toteuttaminen edellyttää muun muassa mahdollisuutta liikkua ja päästä avuntarvitsijoiden luokse sekä organisoida toimintaa ja logistiikkaa eri toimipisteissä. Toimintaan liittyvät tartuntariskit ovat lähtökohtaisesti hallittavissa asianmukaisin järjestelyin. Humanitaarista toimintaa on toteutettu erittäin vaativissa tartuntatautilanteissa myös kansainvälisesti, esimerkiksi ebola-epidemian aikaan.

Suomen Punainen Risti korostaa, että kriisitilanteissa järjestön toiminta kohdistuu nimenomaan tilanteesta selviytymisen edistämiseen. Tästä syystä tällaista toimintaa ei tule lähtökohtaisesti rajoittaa, vaan sitä tulisi päinvastoin mahdollistaa turvallisesti osana tartuntatautien torjuntaa. Siten esityksessä tulee turvata humanitaarinen toiminta mahdollistamalla esimerkiksi poikkeukset liikkumis- ja muihin rajoituksiin.

3. Vapaudenmenetysten tulee aina olla välttämättömiä, oikeasuhtaisia, tehokkaan tuomioistuinkontrollin alaisia, ja tapahtua asianmukaisissa olosuhteissa

Tartuntatautilaki sisältää mahdollisuuden erittäin pitkälle menevään puuttumiseen ihmisen henkilökohtaiseen vapauteen. Suomen Punainen Risti pitää keskeisenä, että vapaudenrajoituksia koskevassa sääntelyssä korostetaan yksilöllistä päätöksentekoa, välttämättömyyttä ja oikeasuhtaisuutta sekä turvataan mahdollisuus saattaa rajoitukset tehokkaasti tuomioistuimen tutkittavaksi.

Esityksessä säädetty muutoksenhakua koskevien asioiden kiireellinen käsittely on tärkeä oikeusturvakeino. On kuitenkin varmistettava, että päätökset on tosiasiallisesti mahdollista saattaa nopeasti tuomioistuimen käsiteltäväksi. Tämän vuoksi esityksessä tulisi selventää, missä aikarajoissa kiireellisen käsittelyn on tapahduttava, ja harkita myös selkeitä käsittelyaikojen enimmäismääriä, jotta kiireellisyys toteutuu myös kriisitilanteessa.

4. Luottamus tartuntatautilanteen hallinnan toimenpiteisiin on kriittistä

Punainen Risti pitää erittäin tärkeänä, että tartuntatautilainsäädäntö tukee luottamusta terveydenhuoltojärjestelmään ja asiantuntijalaitoksiin. Luottamus rakentuu normaaliaikana, ja sen säilyminen poikkeusoloissa edellyttää avointa, ymmärrettävää ja oikea-aikaista viestintää.

Tartuntatautilainsäädännön tehokas soveltaminen edellyttää, että sääntely on riittävän täsmällistä, tarkkarajaista ja ennakoitavaa. Erityisesti tilanteissa, joissa laissa säädetään merkittävistä perusoikeuksiin puuttuvista toimivaltuuksista, sääntelyn tulee olla selkeää sekä viranomaisille että niille, joita toimenpiteet koskevat. Tämä on keskeistä oikeusturvan toteutumisen ja luottamuksen säilymisen kannalta. Koronapandemian pohjalta voidaan todeta, että tartuntatautilain selkeys ja luottavuus ovat erityisen tärkeitä paitsi oikeusvarmuuden myös kansalaisten luottamuksen lisääjänä. Esitystä olisi syytä kehittää myös tästä näkökulmasta.

Vaikuttava ja tavoittava viestintä edellyttää erityistoimenpiteitä. Vaikuttavuuden kannalta keskeistä on myös se, miltä taholta viestit tulevat. Tartuntatautilanteissa ohjeet voivat muuttua nopeasti, ja jotta viestintä vaikuttaa ihmisten toimintaan ja käyttäytymiseen, ymmärrettävyys edellyttää myös henkilökohtaista vuorovaikutusta ja keskusteluja. Näin voidaan ehkäistä myös harhaanjohtavan tai virheellisen tiedon vaikutuksia.

Tiedon arkaluontoisuudesta huolimatta on huolehdittava siitä, että viestintä tavoittaa eri väestöryhmät ja on saavutettavaa myös kielellisesti ja toiminnallisesti.

Järjestöt sekä erilaiset yhteisöt toimivat usein luotettuina välittäjinä viranomaistiedon ja haavoittuvien ryhmien välillä. Tämän roolin tunnistaminen ja tukeminen vahvistaa koko tartuntatautien torjunnan vaikuttavuutta.

Lopuksi

Suomen Punainen Risti korostaa, että tartuntatautilainsäädännön toimivuus riippuu siitä, miten hyvin se yhdistää terveyden suojelun, perus- ja ihmisoikeudet, inhimillisyyden sekä yhteiskunnallisen luottamuksen. Esityksessä on tähän hyvät lähtökohdat, mutta edellä esitetyillä täsmennyksillä ja tarkennuksilla kokonaisuutta voidaan edelleen vahvistaa.

Holopainen Eeva
Suomen Punainen Risti